

Tekenen in de tijd 172

6-12 november 2022

Op 11 november, het feest van Sint-Maarten, zal Erik Borgman in de Utrechtse Domkerk een lezing geven. Martinus deelde als Romeins soldaat zijn mantel met een bedelaar. Maar hij heeft ons aanzienlijk meer te vertellen dan dat we goed moeten zijn voor minderbedeelden.

Komende vrijdag zal ik spreken in de Utrechtse Dom in het kader van De Mantel van Sint-Maarten. De Mantel van Sint-Maarten is een initiatief van de Protestantse Diaconie Utrecht en is dit jaar voorbereid in nauwe samenwerking met Citypastoraat Domkerk, Katholieke Caritas Utrecht (KCU) en ons Huis van Dominicus. Het evenement sluit aan bij inspanningen van de stad Utrecht die sinds 2011 met een jaarlijkse Sint-Maarten Parade de viering van Sint-Martinus, vanouds de patroon van Utrecht, tot een evenement probeert te maken dat de gemeenschapszin stadsbreed bevordert. De optocht met speciaal gemaakte lichtsculpturen en lampions, maar eveneens met orkesten, koren, dansers en theatrale acts, vormt dit jaar bovendien de afsluiting van de festiviteiten rond de herdenking van negenhonderd jaar stadsrechten. De bijeenkomst in de Domkerk vindt plaats direct vooraf aan de Parade en wordt vanuit het Huis van Dominicus gecoördineerd door Hermen van Dorp. Thema is: zorg voor elkaar en voor de aarde.

Ik las ter voorbereiding van mijn lezing het boek *Het wonder van Sint-Maarten* van Els Rose, hoogleraar Middeleeuws Latijn. Centraal in dit boek staat een tekst van de Utrechtse bisschop Radboud (ong. 850-917) over een wonder van Martinus ver na zijn dood, waardoor zijn stad Tours werd gered van zijn belagers. Els Rose brengt dit in verband met de situatie in Utrecht in Radbouds tijd, die zo onveilig was dat hij in Deventer moest wonen. Utrecht had in zijn tijd waarschijnlijk nog niet zelf een relikwie van Sint-Maarten, een stoffelijk overblijfsel van een heilige of iets dat met haar of hem in aanraking is geweest en dat daarmee de verbondenheid van de heilige met God representeert. Rose suggereert dat Radbouds tekst een soort vervangende relikwie was, samen met het getijdengebed dat hij voor het feest van Martinus maakte.

Het centrale verhaal in Radbouds *Miraculum Sancti Martini* (*Het wonder van Sint-Maarten*; het origineel is uiteraard in het Latijn) vertelt hoe de wanhopige, weerloze burgers van Tours – de tekst splitst ze nader uit in: ouden van dagen, huilende kinderen en schreiende vrouwen – tijdens een beleg door de ‘Denen’ – Noormannen – het volgende gebed aanhieven:

Heilige van God, onze Martinus, waarom ben je nu zo diep in slaap gevallen. Waarom wil je niet wakker worden nu wij zo onder druk staan? Of moeten wij dan overgeleverd worden aan die goddelozen en afgevoerd worden in gevangenschap – als al iemand aan het zwaard zal weten te ontkomen? En jij, je doet alsof je van dit alles geen weet hebt. Toon je liefde, zo bidden wij, sta ons bij, kom ons in deze ellende te hulp! Jij die ooit zoveel wonderen verrichtte voor buitenstaanders, doe er nu ten minste een voor je eigen mensen om ons te bevrijden. Anders zullen ook wij te gronde gaan, en jouw eigen stad zal vervallen tot eenzaamheid.

Deze laatste zin is een toespeling op de Bijbelse Klaagliederen van Jeremia over de verovering en vernietiging van Jeruzalem.

Vervolgens vertelt Radboud in zijn tekst dat de relieken van Sint-Martinus uit het graf worden gehaald en naar de stadmuur werden gedragen 'onder geweeklaag en tranen, waarmee (de inwoners van Tours) zelfs de engelen tot medelijden bewogen.' Els Rose signaleert terecht dat zo de meest weerloze burgers dankzij de relikwieën van Sint-Maarten de rol van belangrijke strijders krijgen. Belangrijker dan de soldaten op de muren die de vijand niet kunnen tegenhouden. Dan volgt een interessante omschrijving van de verdere gebeurtenissen:

(D)e stedelingen hieven ... hun handen ten hemel en hun harten richtten zich op Gods genade. Terwijl zij kort tevoren nog bevangen waren door een angst voor een naderende dood, zoals zij geloofden, herwonnen zij nu, bezield door de aanwezigheid van zo'n machtige hulp, hun lichaamskracht en goede moed. De Denen daarentegen werden bevangen door een hevige schrik en na de schrik kwam een onverdraaglijke angst ...

Uiteindelijk zullen de burgers van Tours onder aanvoering van hun soldaten de aanvallers ook fysiek verslaan, maar hier grijpen alle gebeurtenissen op een opmerkelijke manier in elkaar. Het gezamenlijke gebed tot Martinus in de directe nabijheid van zijn stoffelijk overschot maakte de burgers krachtig en hun kracht maakte hun vijanden zo bang dat zij in kringetjes rondliepen en zij botsten tegen elkaar aan 'alsof zij op glad ijs bewogen en vielen voorover op de grond'. De burgers worden niet verhoord dankzij hun gebed, het gebed zelf is het begin van de verhooring. Met andere woorden en veralgemeniseerd: inzien dat je moet bidden om genade, is zelf genade.

De interpretatie van Els Rose is enigszins anders. 'De heilige Sint-Maarten helpt alleen als de hele stadsbevolking meehelpt', is de kop boven een interview met haar en vat haar visie goed samen. 'Wij horen bij elkaar en dit bindt ons. En de manteldeling spreekt mensen aan. Het is een heel voorstelbare boodschap. Je deelt' (zie: <https://utrecht.nieuws.nl/geschiedenis/82479/de-heilige-sint-maarten-helpt-alleen-als-de-hele-stadsbevolking-meehelpt/>). Naar mijn gevoel echter wordt Martinus zo de patroon van een wat kleffe sociale cohesie. De burgers van Tours vonden hun kracht niet bij elkaar, maar in het besef dat zij hulp nodig hadden. Het is niet zomaar gezamenlijkheid, maar het gezamenlijke besef van een fundamenteel tekort en het hartstochtelijke verlangen naar verandering waarmee zij 'zelfs de engelen tot medelijden bewogen' waardoor de verlangde vernieuwing ontstond. Dankzij God en via Sint-Maarten: we kunnen Martinus niet van God losmaken, ook niet al geloven wij dat we van God los zijn en denken wij beter af te zijn als we dat blijven.

Daarmee komen we bij het meest bekende verhaal van Sint-Maarten. Dat is zonder zijn religiositeit en zijn kerkelijkheid niet goed te begrijpen. Zoals bekend snijdt Martinus als hij nog een Romeins soldaat is, zijn mantel door om de helft aan een bedelaar te geven. In een droom identificeert Christus zich met hem: die bedelaar was Ik. Martinus deelt zijn mantel echter niet in tweeën, omdat hij dan zelf ook nog een stukje overhoudt. Romeinse soldaten kochten de helft van hun mantel. De andere helft was van het leger. Op deze manier symboliseerde de mantel de verbondenheid met het Romeinse Rijk, de keizer en de Pax Romana. Door zijn mantel met zijn zwaard in tweeën te snijden, maakte Martinus zich tegelijkertijd los van het recht van de sterkste waar de Romeinen en hun leger voor stonden. In plaats

daarvan voegt hij zich naar de belofte van het evangelie dat wie zijn leven verliest, het zal vinden en dat Gods koninkrijk toebehoort aan de armen en kleinen.

Martinus is wat mij betreft niet de patroon van de saamhorigheid, maar van de compassie die weet dat het pas met mij goed gaat als het met allen en alles goed gaat. – Wat dit vandaag de dag zou kunnen betekenen, daarover zal het komende vrijdag 11 november moeten gaan.

Erik Borgman, lekendominicaan
voorzitter van de programmaraad van het Huis van Dominicus te Utrecht

Het wonder van Sint-Maarten: Utrecht een gelukkige stad, onder redactie van Els Rose, Amsterdam: Amsterdam University Press 2022. ISBN 9789463722766.